

Landskap: Småland. Upptecknat av: Carl Viking,
 Härad: Sandbörds m. f. Adress: Furåkra, Kråksmåla.
 Socken: Kråksmåla, m. f. Berättat av: J. A. Thorsson.
 Uppteckningsår: 1940. Född år 1851 i Värjöfrakten.

Uppteckningen berör Pisk i tro och sed
 Fordamfamma.

Vol. I.

Sidor: 1-14.

Kantorn och folkskolläraren Johan August Thors-
 son, född 1851 i Värjöfrakten. Söd i Emmaboda
 1922. Hos sin son därstädes. Tjänstgjorde i Kråks-
 måla i 37-år till 1918. Var överårig i tjänsten men
 var högt aktad i församlingen. Som Förrare
 i gammal Skolalag var han outträttlig en
 värdefull personlighet. På vinden i Gamla skol-
 huset i Kråksmåla har jag funnit offer ka-
 rnan gamla uppteckningar varus jag anförförande

Skriv endast på denna sida!

1.)
Påskan är uppståndelsens fest, den är kanske
vårens fest - vilket namn man snarare brukar
geva Pingsten. - Liksom våra andra
gamla fester har den djupa rotade tradi-
tioner. I äldsta tid sammanföll denna
fest med de germanska folkens offer till
den spåda vårens ära. Naturens livskraft
hyllades då i olika former, och människor
sökte på allahanda sätt överföra
naturens livgivande krafter på sig själ-
va. Många av våra brukliga påsk seder
härstamma också från den gamla forntiden.

Veckan före påsk kallades i min hemort
Symmelveckan, närmast liktydigt med "sen-
kista veckan". Senna veckor dagar benäm-
des i följande ordning: "Tvarta måndag vita
tisdag, Symmelonsdag, skärtorsdag, långpre-
dag, skackotalördag, samt granna söndag."
=(Påskdagen.)

2.)

ACC. N:R. M. 7016:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Fordom skulle en viss mat förtäras på dessa dagar. Härav kvarsta ännu pannkakorna på vita tirsdag och grönkålen på skärtorsdag. Symmelveckan var av äldre ärets heligaste vecka, men på samma gång den farligaste. Under denna vecka firade vidskedet sin sina största triumfer, vilket bevisas av de många egendamliga historier, som berättas om prästkäringar och andra mindre ättvärda individer, vilka skulle vara särskilt farliga under påsken. Symmelveckans farligaste dag var "skärtorsdagen", på denna dags natt fora hexorna till Blåkulla. Dessa, flygande fruntimmer voro väntgen Sakans tragna redskap och missionen med deras Blåkullabesök var ju endast att hos sin höge arbetsgivare hämta andra insubutioner och lära sig allahanda mörk-

3.)

ACC. N:R. M. 7016:3.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

rens knep och konster. m.m. Sessa heter för-
dädes på ett underligt sätt och ej minnt
starken skulle ha slagit en hufvidsmän-
niska med häpnad. De behövde, som
bekant endast uttala en källformel och
vipt bar det i väg upp genom skorstena
med svindlande fart. Sessa påskhäring-
ar braddes fara till ett gästahud, som
skulle hållas Långfredagen, och litet var för-
de vi sett bilder å t.ex. påskkort förestäl-
lande hur en av dessa gummor ridan-
de på ungskvastskaftet eller bräspad-
skaftet m. f. bohaq jämte kaffekitteln och
en svart katt gav kännetecknen på en skol-
lerkvinnas. En sak var emellertid bak-
fram nämligen sitta. Herorna sitta all-
tid bakfram på sina fotskaffningsmedel,
med löst hår och löst gördel. När dam föra

4.)

ACC. NR. M. 7016:4.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ut genom skorstenen sade dam "I Satans
namn här opp och här ut!" Ols! Själur har
jag hört talas om en tjänskeflicka, samt ha-
git lite av "Fänsolja" ur sin matmades
horn och smalt kvaskäppen. men glämt
trolldormeln, så han said "Här opp och
här ner!" Han gick fara opp ner till påsk-
morgon då solen gick opp, men då var
det blott ett soligt sken kvar av bönen.
- Att få se hexornas färd till Blåkulla gick
för sig på följande sätt. man gick och
stånne sig vid midnatt i en korsväg
där både "Förapärd och Brudstans" passe-
rat eller och om man satte sig på galg-
backen med en torva på huvudet, men
det kunde hava sina risker; ty man kun-
de råka ut för hexorna eller i värsta fall
deras Larawästare. Under dessa färder för-

(fr. protokollet i
härprocessen)

5.)
ärade hexorna mycket ont. Se vara helt se-
lans redskap. Obs! Jämför myrheckningen
om när hexa gjorde mjölkharar; "Iskå
är springa för mej, så ska ja i helvete brin-
na för er o.s.v." — I dymmelveckan lärde
man gärna om sitt Bohag; eller och spot-
lade b. gånger därpå, så var det obruk-
bart för hexorna, men det var intet gott
hinna spotta på allt h.ex. i en bandgång
därför måste läset göra sitt till. I dym-
melveckan kunde man rent bli "Förjords"
av hexornas många knep och knuter.
Bra var att i västfickan bära ett litet
kors av rännrä; vi minnas rännven var
ansedd, namn ett H. träd! Velt effektivt var
likt "Flöjtränn eller Johannebört" för dem
vara så kraftiga, att dem "Seu jät-
te facu på flykten, om så baruade."

6.)

ACC. NR. M. 7016:6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Det har talats om vidunderliga saker,
samt jag minnes från fäderna, och
själv bevitnat i skilling från "Symmel-
veckan" i unga år. De gamle talade
om tilldragelser av onskans andevik-
ter med värma och övertygelse. Fakta
är att de själva trodde på sina utta-
gor. Obs! Jag minnes för min personliga
del huru mormor var angelägen om
att i "Symmelveckan" gämma ngnstök-
ter, grisen-(Brädspåden) och ngnstråk.
Likaså kvastar och råpsor m.m. Far trodde
ej mycket på sådant gammalt skrock,
men farbror Nils i Björkebo och ännu
mera hans hustru Lovisa trodde där-
på. I gammal tid hände ofta att kvin-
norna lämnade s.k. "Hessammorjäst" av
varandra och även jäst samt blev i

botten av jäskaret efter maltöl. Men an-
fingen det gällde att låna ut jäst eller
mjölk i "Gymmelrekan", så lade mor-
mor en liten gläd i mjölken, sen gick det
ej att förketa varken mjölk eller jäst. Mor-
mor hade en "Gjo-fars-sten" blågrå i färgen
och i storlek och fasan, som ett den vägg.
Sen lade han i "mjölksilen" och den silades
mjölken på, så kunde ingen "förkolla
kanke" (Gräddan.) "Gjo-fars-sten" troddes
älskan kasta ner från molnen vid ned-
slag, ty man fann någon gång sådan
sten i jorden, som älskan bökat appe-
Obs! Enligt kantar Thorsans uppgifter skul-
le "Blåkulla" vara det samma, "Blackburg"
i Hartz. dit jora heterna och hade gästa-
bud hos djävulen. Där fests det, dansades,
och torades värre. Väranda heter hade en

att !!

8.)

ACC. N:R. M. 7016:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

smådjävul till kavaljer och "Överheran
hade Fan själva." Obs! Färden till "Blåkul-
la" gick över ön "Jungfrun" i Ralmar-
sund. Även "Heckla" på Island hade man-
narn sig att vara själva "inkörsporten till
Helvete." Hexorna förde matvaror med
sig till sin herre; ty dessa Hexor skula myc-
ken påskmat under färden till "Blåkul-
la." Stefan var en karl, som hexorna
hållade med stor vördnad, men han
satt vid bordet beunden med grova jän-
bedjor, som voro fästade i väggen.
han bar grå, fula, kläder. Hår och skägg
voru ormar, som ringlade sig kringom
halsen på honom. Han hade stora öron,
som en gammal modersugga, samt horn
på huvudet och naglar, som örnlor. Föt-
terna voru, som backfötter. Ja, sådan var

9.)

ACC. N:R. M. 7016:9.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

mörkrets Furst till påseende. Till rispfinga trollkanorna återvända på påskmorgonen, så dan vora hemma före "första hancgälla", s. v. s. kl. 1 på natten, ty då brukade hansen (= Tyspen) gala som först i ottan. Obs! Men innan dan avlägsnade sig kysste dan sin mästare; och han fyllde deras "Smörjehorn" med olja; och där till proppade varje hexa full med så många djävulsknepp han var mäktig. —

Sam redan upptecknat, så var "Symmetveckan" ärets farligaste vecka, och man måste vara ytterst försiktig om man skulle "kamma halskinnad igenom." Det gick ej an att stiga upp före dager, och man måste vara i säng innan solen gick ner, ty då måste det vara släck i spisen och spjället skjutet, för "så lång röken gick från skor-

stenarna, så långt hade hexorna makt över folk och få i gårdarna. I ladugården måste alla dörrar vara väl stängda och dörrträet över dörrarna "korsmärke". Likaså på dörrträets insida-(i fähuget) "Skärtorsdag-dynga uppsmetad." - Påskdagmorgonen skulle man vara tidigt upp; ty det var en allmän tro att solen dansade 3. gånger runt, och detta skådespel ville ingen gå miste om; såvida det var klart väder, så solen synes. På Påskmorgonen borde man ej göra upp eld förrän man såg att det rök ut en annan skorsten i Byn. Man borde på elden lägga tjära, gammal, torr skärtorsdag-dynga, svenhår och nålar, så hindrade röken hexor och troll att tränga in i huset. - Går man påskmorgonen tiggande

11.)

ACC. N:R. M. 7016 : 11.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

och fastande och ställer sig på en jord-
fast sten norr om stugan, så kan man
man lysna och på höra förbud för te-
ken till händelser till den kammande
sammarca. - Var man riktigt märe
om häusen, skulle man på påskmor-
gan, före soloppgång, gå ut och stoppa
alla häusen i en säck och sedan vä-
ga dem utan att se efter vad dom
väger. Genom detta sätt skulle hän-
sen bli osynliga för räven, och
man var säker på att få behålla
dom i fred till den kammande
sammarca. - Ville man veta vilka
kåringar i socknen, som varit på "Blä-
kullapård", och som vara Sjävectens
ambud, så skulle man fastande och figu-
de vara vid kyrkan före soloppgång. Påsk-

morgon och titta in genom kyrkfönstret. Så
vara där församlade till ett möte.
Se rätta där med med mjölkstäva på
huvudet eller smörkärna mellan knäna.
Obs! Vilde Fiolspelare bli virtuos i sin konst
så skulle han på påskaaftnaskväll hänga
sin fiol under ett bravaln av sten över
en fots. 3. Trappar av rittblad skulle han
drypa på fiolens ställe, som igenkännings-
tecken. Före soloppgång skulle han vara
åter vid bravalnet. Så häng där 2. pre-
cis likakadans fiolen. Nu måste fiol-
spelaren taga sin egen fiol, som han blad-
märkt. på neckens fiolstall fanns ej nå-
got blod. Tag fiolspelaren Neckens fiol,
då drag han spelmannen ner i djupet
och säg att hanam varenda bloddroppe.
Necken vill gärna hava kristnas blod, fy

13.)

ACC. N:R. M. 7016:13.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

han tror sig då bli salig på söndag. Men
den fjoligt, som gör sig mödan, låta "Nec-
ken slämma sitt instrument, han kan
slå, så t.o.m. döda ting dansar. En så-
dan person var Smeden Per Svensson, kräks-
måla saken. — Ett gammalt påskbruk,
nu utdött i våra ören var "Påskblås". Ska-
germannen har upptecknat, att i min fö-
delsebygd förekom sparsamt påskblås i
min barndom, men har även där öve-
rigt. Sedan har nog ett tragiskt ursprung
ty det påminner om "Kyrprocesserna".
Musiken med Påskblåsen har och varit
att skrämma bort d. s. k. "Påskkärningar-
na". För att göra effekten större, så sköt
man och tillika upphävde låga skräll.
Se påskblås, jag något minner, säger sagot-
mannen, utgjorde förmodligen en samlingvis

14.)

ACC. N.º. M. 7016:14.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

nal för Byns ungdomar att samlas till lek och glädje. — För konsumera des vid påsk stora kvantiteter ägg och brännvin. En duktig karl borde till middag andra dag påsk förbära "En kull-(12. styck) löskade ägg smörgås och ett halvtopp brännvin." Detta utan att må illa. Sedan var det samma i våra orter i min ungdom. —

Varför ägg blivit så obligatorisk påskmat beror troligen på den i ägget spirande livskraften. Det symboliserar livet, upprättelsen; och Påsken är ju upprättelsens fest. Vill man veta om man blir rik eller fattig, skall man vid Påsk gämma ett nyvärd ägg 1 år. Om det då fullt blir man rik, är det tomt blir man fattig. Numera finnes inset kvar mycket av gamla påsk seder, och påskelderna hava släcknats.